

PROMJENA MENTALITETA ZA OBNOVLJENO PASTORALNO DJELOVANJE BITNI PREDUVJETI SUSTAVNE I CJELOVITE CRKVENE PRAKSE

Nikola VRANJEŠ

Teologija u Rijeci – Područni studij Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Tizianova 15, 51 000 Rijeka
nikola_vranjes2004@yahoo.com

Sažetak

Pitanje mentaliteta odnosno prevladavajućeg mentaliteta članova Crkve u Hrvatskoj te njegova utjecaja na pastoralno djelovanje, danas je jedno od ključnih pitanja od čijeg se pozitivnog rješavanja u pastoralu puno očekuje. Brojne biskupske intervencije, ali i mišljenja teologa i šire crkvene javnosti, u posljednje su vrijeme usmjereni upravo u smjeru pozitivne promjene, ili barem pozitivnih pomaka u smislu promjene mentaliteta članova Crkve s ciljem novog zamaha u pastoralnom djelovanju. To je postalo jedno od ključnih teološko-pastoralnih pitanja čijem se rješavanju mora pristupiti na sustavan i diferenciran način i to na različitim razinama crkvenosti. Ipak, neka su teološko-pastoralna pitanja i neki teološko-pastoralni i katehetski elementi posebice značajni i uočljivi. U ovom članku autor obrađuje neke od glavnih teološko-pastoralnih pitanja vezanih uz promjenu mentaliteta za novi zamah u ostvarivanju poslanja Crkve. Osnovne su teme: organsko djelovanje svih članova Crkve, značenjsko obilježje i obilježje otvorenosti župne zajednice, trajan odgoj i rast u vjeri, promicanje istinskog crkvenog zajedništva i suodgovornosti i suradnje, pastoralna projektnost te pitanje aktivne duhovnosti.

Ključne riječi: mentalitet, službe, zaduženja, karizme, pastoral, odgoj u vjeri, svećenik, vjernik laik.

Uvod

Prvo pitanje od kojega se mora krenuti razmišljajući o odnosu pastoralnog djelovanja i mentaliteta svih koji su u njega uključeni svakako je pitanje koje je

značenje mentaliteta za pastoral. Pored onih strukturalnih i nosivih elemenata djelovanja Crkve, tj. slavlja sakramenata, navještanja Božje riječi, ostvarivanja zadaće kršćanske ljubavi, bitnu ulogu u pastoralnom djelovanju imaju odrednice mentaliteta članova Crkve budući da one upravljaju njihovim mišljanjem o pastoralu, a onda i konkretnim pastoralnim djelovanjem. Pastoral je bitno jedinstvena stvarnost i oni koji u njemu sudjeluju pozvani su usvajati odredbe koje Crkva slijedi u svom vlastitom djelovanju. S druge strane, može se uočiti da svaki sudionik pasterala u sebi nosi osobno osviješteno razumijevanje tog djelovanja koje prethodi svakom konkretnom činu a koje je, sa svoje strane, uvjetovano i određenom postojećom praksom i koje je on pozvan nužno uskladiti s odredbama Crkve. Vidljiva je, dakle, važnost mentaliteta za samo pastoralno djelovanje. Zato je i njegova pozitivna promjena ili unaprjeđenje ključno za daljnji pastoralni rad.¹ Brojne intervencije na planu domaće crkvenosti, posebice vezane uz aktivnije djelovanje vjernika laika, upravo to zahtijevaju.² Dobro je prisjetiti se riječi biskupâ koji u tom smislu ističu: »Kršćanin je pozvan izgrađivati cijelu Crkvu kao zajednicu Božjega naroda. Prihvatanje svijesti o

¹ Usp. Donal HARRINGTON, *Parish Renewal. Reflecting on the the Experience*, I, Dublin, 1997., 21: »...to je *novus habitus mentis*, nova mentalna navika i promjena onoga što je habitualno prije postojalo. To je razmršavanje i ponovno ispreplitanje naše zajedničke svijesti kao svećenika i župljana...«

² Usp. HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice. Plan i program*, Zagreb – Zadar, 2000., br. 11 (dalje: HBK); HBK, Poruka hrvatskih biskupa o aktualnoj socijalnoj situaciji u Hrvatskoj, u: *Službeni vjesnik Riječke nadbiskupije*, 6 (2001.), 123-125; Đuro HRANIĆ, Službe vjernika laika u crkvenoj zajednici: današnje ekzeziološke perspektive, u: *Diacovensia*, 9 (2001.) 1, 77; Đuro HRANIĆ, Teološko-kritička refleksija nad stanjem župnih i biskupijskih vijeća u Crkvi u Hrvatskoj, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*. Simpozij hrvatskih vjernika laika. Osijek, 5.-6. listopada 2001., Đuro HRANIĆ (ur.), Zagreb, 2002., 96; Josip MRZLJAK, Kako promicati oživotvorenje župnih i biskupijskih vijeća?, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, 105; TAJNIŠTVO ZA PRIPREMU DRUGE SINODE ŽAGREBAČKE NADBISKUPIJE, *Nadbiskupijsko savjetovanje. Građa za predsjedničke rasprave u zajednicama vjernika*, Tomislav MARKIĆ (ur.), Zagreb, 2005., 345; Milan ŠIMUNOVIĆ, Glavna evangelizacijska težišta u poratnoj obnovi, u: *Riječki teološki časopis*, 1 (1993.) 1, 106-110; Milan ŠIMUNOVIĆ, *Pastoral za novo lice Crkve. Teološka promišljanja o župnoj zajednici*, Zagreb, 2006., 305; Bono Z. ŠAGI, Dijalog unutar Crkve. Vjernici laici, intelektualci, žene, redovnici, u: *Bogoslovska smotra*, 67 (1997.) 2-3, 301; Pero ARAČIĆ, Duhovna zvanja i službe u našoj Crkvi, u: *Bogoslovska smotra*, 68 (1997.) 2-3, 329-330; Pero ARAČIĆ, Temeljna pastoralna opredjeljenja za iskorak naše Crkve u novo stoljeće, u: *Diacovensia*, 9 (2001.), 58; Anton BOZANIĆ, Pokušaj traganja za vizijama u pastoralnom djelovanju svećenika s laicima, u: *Riječki teološki časopis*, 6 (1998.) 2, 331; Milan ŠPEHAR, *Živjeti iz vjere – Caritas*, u: *Bogoslovska smotra*, 69 (1999.) 1, 118-119; Josip BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Zagreb, 2004., 32-33; Ivan ČUBELIĆ, Vjernici laici u pastoralnom i ekonomskom vijeću, u: VIJEĆE ZA LAIKE HRVATSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE, *Mogućnosti organiziranog djelovanja vjernika laika u Hrvatskoj*, 44; Anđela JELIČIĆ, Dijalog među vjernicima laicima, u: *Riječki teološki časopis*, 10 (2003.) 1, 127.

građenju zajednice, zajedništva i suodgovornosti iziskuje promjenu čovjeka...«³ Ova »promjena čovjeka«, tj. promjena mentaliteta, utječe na njegovo konkretno djelovanje. O njegovim ispravnim ili pogrešnim shvaćanjima ovisi konkretno djelovanje u praksi. Zato se promišljanje o mentalitetu i doprinosu radu na istinskom crkvenom mentalitetu ističe kao bitan element pastoralne teologije.⁴ Izuzetno je važno da svi članovi Crkve na razini mentaliteta usvoje istine, stavove i stilove djelovanja pastora koje Crkva ističe i preporuča.⁵ Čini se da danas (iako ne samo danas) problemi pastora dobrim dijelom nastaju upravo u povezivanju pastoralnih stavova, stilova i načina djelovanja koje Crkva propisuje i preporuča s konkretnim individualnim kulturnim odrednicama mentaliteta pojedinih njezinih članova, bilo da je riječ o klericima, redovnicima ili laicima. Bolje rečeno, ostvarivanje onoga što Crkva propisuje, predviđa i preporuča u dobrom dijelu ovisi o kvaliteti i potpunosti ovog povezivanja koje je za pastoral, ali i za ukupan život Crkve, izuzetno važno.

1. Crkva – zajednica organskog djelovanja

Prvi od elemenata koji si crkvena zajednica, posebice svećenici i vjernici laici, trebaju uvijek iznova osvještivati upravo u smislu odrednice mentaliteta, svijest je o organskoj strukturi i djelovanju Crkve.⁶ Crkvena zajednica sabrana je od članova koji su pozvani u bogatstvu službi, poziva i karizmi skladno ostvarivati jedno poslanje Crkve, svatko u onom pozivu i službi, poštujući i potičući ostale na zajedničko dobro cijele Crkve.⁷ Pavlova slika Crkve kao tijela Kristova ne govori samo o njezinoj strukturi već se odnosi i na konkretno djelovanje njezinih članova (usp. 1 Kor 12,12-31). I neki drugi biblijski tekstovi pojašnjavaju organski karakter djelovanja članova Crkve. U tom je smislu važan odlomak iz Prve Petrove poslanice o kraljevskom svećeništvu vjerni-

³ HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 94.

⁴ Usp. Sergio LANZA, *Teologia pastorale*, u: Giacomo CANOBBIO – Piero CODA (ur.), *La Teologia del XX secolo. Un bilancio. Prospettive pratiche III*, Roma, 2003., 450: »U svakom slučaju, korisnost studija pastoralne teologije na praktičnom planu crkvene prakse postavlja se prije svega na razinu formiranja mentaliteta, kao osjetljiv i kompetentan pristup u smislu kritičke procjene i konstruktivne modifikacije...«

⁵ HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 11: »...U sveukupnom misionarskom poslanju Crkve valja mijenjati uhodani mentalitet naših vjernika, nerijetko zatvoren u mentalne vjerničke sklopove koji nisu autentično kršćanski...«; usp. *Isto*, 42.

⁶ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Lumen gentium. Dogmatska konstitucija o Crkvi* (21. XI. 1964.), br. 11, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008., (dalje: LG).

⁷ Usp. IVAN PAVAO II., *Pastores gregis – Pastiri stada. Posinodska apostolska pobudnica o biskupu služitelju evanđelja Isusa Krista za nadu svijeta* (16. X. 2003.), Zagreb, 2003., br. 44; *Katekizam Katoličke Crkve*, Zagreb, 1994., br. 1119.

ka (usp. 1 Pt 2,4-10). Odlomak jasno govori o organskoj predispoziciji svih vjernika u skladnom poslanju Crkve.⁸ U tom smislu treba istaknuti važnost ispravnog shvaćanja odnosa ministerijalnog i općeg svećeništva vjernika koji su, iako se bitno razlikuju, upućeni jedan na drugoga i nalaze se u međusobnom suodnosu unutar zajednice Crkve. Dok ministerijalno svećeništvo, izvirući iz sakramenta svetog reda, ima posebnu ulogu u sakramentalnom ostvarivanju trostrukog poslanja Krista, glave i pastira naroda, sudioništvo u općem svećeništvu, izvirući iz sakramenta krštenja, za ostale članove Crkve predstavlja bazu, poziv i obvezu diferenciranog djelovanja u korist crkvene zajednice. Na tim temeljima počiva organsko djelovanje članova Crkve i upravo su polazeći od ovih temelja svi pozvani poštivati i promicati organsku strukturu tog djelovanja.

1.1. *Djelovati zajedno u suodgovornosti i suradnji*

Djelovanje Crkve jedinstvena je stvarnost koja se ostvaruje u različitim dimenzijama ovisno o službi i staleškom određenju u kojemu vjernik živi.⁹ Ta činjenica organske strukture djelovanja s jedne strane utemeljuje, a s druge je strane utemeljena na dva ključna načela a to su: suodgovornost i suradnja.¹⁰ Sažeto rečeno, suodgovornost podrazumijeva u sakramentima inicijacije (a za velik broj i u sakramentu ženidbe) ukorijenjenu odgovornost članova Crkve za njezinu izgradnju sukladno životnom pozivu i prilikama. Suradnja podrazumijeva točno specificirane oblike sudjelovanja u ostvarivanju trostruke Kristove službe unutar koje nosivu ulogu imaju zaređeni službenici u snazi sakramenta svetog reda po kojemu pastiri (biskupi i njihovi suradnici svećenici) sakramentalno predstavljaju Krista, glavu i pastira naroda. Govoreći o načelu suradnje treba dakle istaknuti da samo dio vjernika laika surađuje s pastirima unutar službi i zaduženja prepoznatih od Crkve. Načelo suodgovornosti, s druge

⁸ Ettore MALNATI, *I ministeri nella Chiesa*, Milano, 2008., 18. Govoreći o ministerijalnom svećeništvu i općem svećeništvu vjernika, vezano uz odlomak iz Prve Petrove poslanice Malnati ističe da »...autor Prve Petrove u citiranom odlomku ne postavlja pitanje o unutarnjem odnosu među članovima svećeničkog naroda (*hierateuma*) već slikom doma sugerira, pored temeljne jednakosti »živog kamenja« koji ga sačinjava – to što Drugi vatikanski koncil naziva dostojanstvom – također organsku određenost u njihovoj raspoloživosti i funkciji u istom domu...«

⁹ Usp. Riccardo TONELLI, *Per una pastorale giovanile al servizio della vita e della speranza. Educazione alla fede e animazione*, Leumann (Torino), 2002., 17.

¹⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990., br. 15 (dalje: CL); HBK, *Na svetost pozvani. Pastoralne smjernice na početku trećega tisućljeća* (15. VIII. 2002.), Zagreb, 2002., br. 74 (dalje: NSP).

strane, konstitutivni je element crkvene zajednice koji predstavlja diferencirano sudjelovanje svih vjernika u jednom Kristovu svećeništvu, tj. predstavlja odgovornost svih članova Crkve ukorijenjenu u krštenju i neraskidivo povezanu s pozivom na evangelizacijsko djelovanje. Suradnja predstavlja specifičan oblik odgovornosti koja se ostvaruje određenim formama 'ministerijalnosti' povjerene laicima, a koje po sebi ne zahtijevaju da ih nužno izvršavaju oni koji su nositelji sakramenta svetog reda. Postoji i još specifičniji oblik suradnje koji se naziva 'sudjelovanjem' u pravom smislu riječi, a riječ je o nekim bližim načinima suradnje sa zaređenim službenicima.¹¹ U okviru suradnje izvršavaju se službe vjernika laika zakonito postavljene kao i one činjenične.¹² Poštovanje ovih načela posebice je važno za razumijevanje naravi djelovanja vjernika laika u Crkvi i društvu.

Govoreći o doprinosu promjeni mentaliteta važno je istaknuti još neke pojedinosti vezane za djelovanje vjernika laika kao laika, tj. pitanje vlastitosti njihove aktivnosti koja ih razlikuje od aktivnosti ostalih članova Crkve. Općenito se može reći da sve što laici čine u Crkvi, čine kao laici. Životni stalež laika ne razlikuje se od onog kleričkog ili redovničkog po zadaćama koje se izvršavaju, već po činjenici da laici ne primaju sakrament svetog reda kao i po tome što ne polažu redovničke zavjete. U ovom smislu oni laici koji surađuju s klericima u izvršavanju zaduženja koja po svojoj naravi nisu zaduženja vjernika laika, uvijek ostaju laici. Ta zaduženja od njih ne čine klerike (usp. CL 23). Dublje pitanje koje se ovdje postavlja tiče se značenjskog aspekta djelovanja laika kao laika. Ovdje se na specifičan način dotiče pitanje suodgovornosti. Laici, kao i klerici i redovnici, odgovorni su za Crkvu na vlastiti način. Laici su odgovorni na način sukladan njihovoj svjetovnoj naravi koju ostvaruju upravo kao takvi članovi Crkve, tj. ostvaruju svjetovnu dimenziju Crkve djelujući u svijetu kao, za svoju evangelizacijsku djelatnost, najkarakterističnijem ambijentu svoga djelovanja. Ovo, s druge strane, nika-ko ne znači da bi djelovanje laika *ad intra* bilo njima strano; ono je specifičan izraz njihove odgovornosti za Crkvu ali koju uvijek ispunjavaju kao oni kojima je vlastita svjetovna narav.

U prije postavljenom pitanju radi se zapravo o specifičnom djelovanju laika koje ne mogu obavljati klerici i redovnici, a s obzirom na to djelovanje posebice je danas potrebno mijenjati pasivistički mentalitet vjernika laika. Po-red osobnog, obiteljskog, profesionalnog i društveno-kulturnog života kao

¹¹ Usp. Sergio LANZA, *Convertire Giona. Pastorale come progetto*, Roma, 2005., 248.

¹² Usp. HBK, *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici* (21. I. 2008.), Zagreb, 2008., br. 204.

takvog, specifične forme djelovanja laika jesu pokreti, udruge i skupine vjernika laika. Ovo na poseban način vrijedi za one udruge i skupine koje ostaju u dimenziji suodgovornosti karakterističnoj za laike, tj. uzimajući svjetovnu dimenziju kao svoje vlastito polje djelovanja, ne ulaze nužno u područje suradnje. Tako se njihova svjetovna dimenzija ostvaruje na poseban način preko svjetovne naravi kao specifične oznake teološkog karaktera. Upravo ova dimenzija suodgovornosti treba danas biti područje obnovljene teološko-pastoralne projektnosti u Hrvatskoj, posebice vezano uz animiranje na području kulture, politike, ekonomije, zdravstva, znanosti, pravosuđa itd. (LG 30-38)¹³. Treba reći da ova dimenzija crkvene suodgovornosti, tako karakteristična za laike, predstavlja područje promocije laikata koja je obvezna i vrijedi za sve laike (usp. EN 70), posebice s obzirom na njihovo diferencirano djelovanje na vlastitu inicijativu (usp. LG 37; AA 24). Područje službi i zaduženja koje mogu obavljati vjernici laici (pa i onih koji se ostvaruju na inicijativu hijerarhije, isključujući izvanredne zamjenske službe) normalan je i moguć oblik promocije laikata s obzirom na one laike koji u tim posebnim formama ostvaruju svoju crkvenu suodgovornost.¹⁴

Mentalitet treba mijenjati s obzirom na suradnju i s obzirom na oblik suodgovornosti u Crkvi.¹⁵ Povezano s promicanjem službi i zaduženja u Crkvi koje odgovaraju pojedinim životnim staležima i prilikama pojedinih članova Crkve, danas je posebice važno naglasiti potrebu diferenciranog promicanja svih službi i zaduženja koje Crkva ima na raspolaganju za svoj rast i djelovanje. To je preduvjet za organski pastoral. Pritom se misli na promicanje stožernog poziva u crkvenoj zajednici, tj. svećeničkog poziva kao i na promicanje redovničkog poziva, ali i na promicanje službi i zaduženja koje mogu izvršavati u Crkvi vjernici laici.¹⁶ Čini se da je u hrvatskoj Crkvi do sada veći naglasak stav-

¹³ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Apostolicam actuositatem. Dekret o apostolatu laika* (18. XI. 1965.), br. 1-2 (dalje: AA); PAVAO VI., *Evangelii nuntiandi. Apostolski nagovor episkopatu, kleru i vjernicima cijele Crkve* (8. XII. 1975.), Zagreb, 1976., br. 70-73 (dalje: EN).

¹⁴ Usp. Sergio LANZA, *Convertire Giona*, 248-249, 262-290.

¹⁵ »Zbog toga je sada potrebno uložiti dodatni napor kako bi se promijenio stečeni mentalitet u kojem je kršćanska zajednica i kršćansko poslanje samo svećenikova briga. Takva se promjena traži i od svećenika i od vjernika. To se, dakako, ne smije shvatiti kao oslobađanje svećenika od odgovornosti za cjelovitost crkvenoga života, za sva bitna područja djelovanja Crkve (naviještanje, slavljenje i služenje) i istodobno za svaki pojedini segment i specifičnu službu s bilo kojeg područja njezina života. Njemu kao pastiru pripada briga za promicanje svih kršćeničkih službi u njegovoj župnoj zajednici, u Crkvi i služenju u svijetu. To znači da je promicanje službi vjernika laika u Crkvi i u svijetu integralni dio svećeničkoga identiteta i u samom je središtu prezbiteriskog služenja« (NSP 83).

¹⁶ »Pastoral zvanja više se ne može odnositi na neka zvanja, budući da u cjelini Crkve ili rastu svi ili ne raste nitko. Isto tako, pastoral zvanja više se ne može svesti na novače-

ljan na promicanje svećeničkog poziva i s razlogom, prije svega uslijed manjka svećenika u velikom dijelu biskupija. No sazrelo je vrijeme da, neopterećeni bremenom represije komunističkog sustava, na najširoj razini domaće crkvenosti sve više uočavamo i promičemo službe i zaduženja koje mogu obavljati vjernici laici. Pritom se, pored akolita, lektora i izvanrednih djelatnika pričesti, ministranata, pjevača, članova pastoralnih i ekonomskih vijeća, posebice misli na animatore i suradnike u pastoralu, čije aktivnosti i zaduženja treba dodatno proširiti.

Povezano s pitanjem suodgovornosti i suradnje treba reći da u aktualnom trenutku postoji izrazita potreba osvješćivanja djelovanja vjernika laika, posebice unutar skupina, udruga i pokreta priznatih od Crkve. U tom smislu važno je istaknuti i djelovanje laika na vlastitu inicijativu (ne samo čekajući poticaje crkvene hijerarhije) a vezano za one oblike djelovanja koji ne zahtijevaju poseban mandat. Isto tako potrebno je doprinos osobnog apostolata podići na višu razinu u smislu crkvene osviještenosti i zauzetosti, ali i kvalitete doprinosa (usp. CL 23), posebice na kulturnom području. U ovom smislu mijenjati mentalitet članova Crkve nije moguće bez osvješćivanja važnosti doprinosa vjernika laika u pastoralnom djelovanju Crkve.

Promijeniti mentalitet članova Crkve u spomenutom smislu znači na diferenciran edukativno-formacijski način na raznim razinama doprinositi sazrijevanju svijesti o organskoj strukturi djelovanja Crkve. Pitanje aktivne suodgovornosti i suradnje prije svega je pitanje mentaliteta.¹⁷ Počevši od župne zajednice i njezinog dinamizma edukacije i formacije, posebice katehetskog djelovanja, katekumenata, liturgije, pa preko svih ostalih razina i oblika djelovanja i života Crkve, potrebno je isticati i, u ostvarivanju navedenih dinami-

nje mladića i djevojaka, koristeći se metodom propagande, nego se mora usmjeriti cilju služenja osobi da prepozna Božji naum o svome životu za izgradnju Crkve i društva u cjelini. A nije li vrhovni zakon kršćanskog i svakog drugog života »vršiti volju Božju«? Upravo zato je danas pastoral zvanja srce suvremenog pastorala. Otkrivanje Božjeg nauka, otkrivanje Božjih darova, udijeljenih pojedincima za izgradnju zajednice postaje središnja tema današnjeg pastorala. Sažeto rečeno: suvremeni pastoral zvanja ide za tim da se od zvanja Crkve dođe do zvanja u Crkvi, da u cjelini zajednice pozvanih svaki pojedini vjernik otkrije vlastito zvanje i poslanje u Crkvi i svijetu. Naime, nakon II. vatikanskog sabora u Crkvi je sazrela svijest o tome da svaki čovjek ima vlastito zvanje, tj. da je svaki pozvan na život, na suobličenje Kristu, na život u Crkvi, na svetost, na konačnu slavu u nebu. U Crkvi zvanja kršćanin je pozvan otkriti vlastito zvanje u jednom od specifičnih zvanja kojima Duh Sveti obogaćuje Crkvu...« Mladen PARLOV, *Srce pastorala – pastoral zvanja*, u: *Služba Božja*, 48 (2008.) 2, 150.

¹⁷ »Suradnički je stav bitan kako bi bila prisutna stvarna suradnja...« Usp. Oonagh O'BRIEN – Julie KAVANAGH, *Parish Leadership Groups. A Resourcebook*, Dublin, 2001., 89.

zama, promicati ovu svijest. Ona će na takav kapilaran način moći biti odgovarajuće razvijana i ostvarena.

2. Otvorena i značenjska župna zajednica

Teološko-pastoralna odrednica koja danas treba biti posebice istaknuta značenjska je oznaka ili karakter crkvene zajednice, posebice župne zajednice. Riječ je o egzistencijalnom i signifikativnom značaju Crkve kao zajednice pozvane služiti spasenjskom Božjem djelovanju u svijetu na čijem se licu mora odražavati to djelovanje. Radi se o dimenziji značenjske ili svjedočanske pojavnosti Crkve. Danas inače postoji realno doživljena kriza značenja¹⁸ u egzistencijalnom, ali i u religijskom smislu. Zato postoji velika glad za 'značenjskom zajednicom'.¹⁹ Crkva je na poseban način pozvana biti takvom zajednicom. Naše župne zajednice pozvane su biti istinske značenjske zajednice, tj. *zajednice iz kojih i u kojima prosijava kršćanski smisao postojanja; zajednice u kojima je taj smisao moguće pronaći i konkretno aktivno ga živjeti*.²⁰ Mijenjati sadašnji mentalitet znači i kod svećenika, a posebice kod vjernika laika promicati sliku župe kao značenjske zajednice. S obzirom na laike to je još važnije budući da su upravo oni pozvani pokazati značenjsko lice Crkve u tolikim prigodama društvenog i profesionalnog života. Osnaženje značenjskog crkvenog ambijenta preduvjet je zapravo uspjeha ostalih pastoralnih pothvata. Iz tog bi se značenjskog ambijenta trebalo kretati i biti usmjereni k mogućoj konačnoj potpunoj izgradnji takvog ambijenta. Bez toga će puno pastoralnih inicijativa završiti tek u improviziranim pothvatima kratkoga daha.²¹ Samo značenjski župni ambijent može ponuditi realan i logičan okvir crkvenog života i djelovanja. Samo obnova zajednice Crkve u njezinoj značenjskoj dimenziji, tj. u njezinoj sakramentalnoj dimenziji, može pridonijeti obnovljanju njezina poslanja.

¹⁸ Isto, 20.

¹⁹ Robert J. HATER, *The Catholic Parish. Hope for a Changing World*, New York – Mahwah, 2004, 40.

²⁰ Hrvatski biskupi ističu upravo nužnu potrebu takvih župnih zajednica koje će, u ambijentu u kojemu zakazuju neki ključni faktori vjerskog odgoja biti zajednice u kojima je moguće »osjetiti i iskusiti vjeru,« tj. u kojima je moguće doživjeti »iskustvo življenog kršćanstva,« HBK, *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*, br. 10. O elementu značenjske župne zajednice posebice vidi u: F. CARNEVALI, Ripensare i luoghi della sinodalità: costruire comunità in parrocchia, u: Paola BIGNARDI (ur.), *La parrocchia nel cambiamento*, Roma, 2003., 117.

²¹ Usp. Victor J. KLIMOSKI – Kevin J. O'NEIL – Katarina M. SCHUTH, *Educating Leaders for Ministry. Issues and Responses*, Collegeville, 2005., 87.

Bitno je povezana sa župnom zajednicom kao značenjskom zajednicom i njezina otvorenost. Već je prilično vremena prošlo od jasnog teološko-pastoralnog uočavanja i razrade fenomena stupnjevite crkvenosti mnogih vjernika.²² Situacija je konstantno ostala ista ili se u brojnim sredinama spomenuti fenomen dodatno pojačao. Otvorenost župe nikako ne znači relativiziranje značenja potpunog pripadanja Crkvi već upravo suprotno – podrazumijeva takvo djelovanje koje omogućuje izgradnju Crkve upravo tako da svi njezini članovi uđu u crkveno zajedništvo i ga žive u potpunosti.²³ Dakle, otvorenost ne znači poziv na relativizaciju pripadnosti, ni održavanje nekog »međustanja« s obzirom na potpunu pripadnost Crkvi.²⁴ Ista logika treba vrijediti s obzirom na sve one koji žele postati članovima Crkve. Kršćanski poziv po sebi poziv je na puno zajedništvo s Bogom i braćom i sestrama te zato diferencirana pripadnost, koju nalazimo u realnosti, nije prihvatljiva. Nju treba nadići upravo putovima crkvene otvorenosti kao poziva na uključivanje u zajedništvo te življenje potpunog zajedništva. Mentalitet članova Crkve treba izgrađivati upravo u tom smjeru.

3. Istinsko crkveno zajedništvo

Nije potrebno dugo istraživati kako bi se kod samih kršćana uvidio fenomen tek parcijalnog prihvaćanja nauka o vjeri, a posebice o ćudoređu. S druge strane nije teško uočiti jaz između deklarirane pripadnosti Crkvi i one životne, stvarne pripadnosti. Već spomenuto pitanje pune životne pripadnosti Crkvi, pitanje je zajedništva. Hrvatski biskupi zato iznova pozivaju na izgradnju istinskog crkvenog zajedništva u svim njegovim dimenzijama.²⁵ Izgradnja osjećaja crkvenog zajedništva treba biti konstitutivan element pastoralnih projekata kojima bi se formirao mentalitet istinskog crkvenog zajedništva. Nadalje, treba raditi na promjeni mentaliteta skupina i pokreta te

²² Usp. Josip BALOBAN, *Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata*, Zagreb, 1992., 14-16.

²³ Usp. *Isto*, 16.

²⁴ Usp. HBK, *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici*, 38. Ovaj dokument pastoralnu otvorenost tretira i s obzirom na neke specifične slučajeve. Na taj način dolazi na vidjelo da su njezina prava narav i svrha bitno ukorijenjene u usmjerenju prema punom kršćanskom životu. Tako se, npr. govori o odgodi krštenja u odriješanim slučajevima upravo radi što kvalitetnije pripreme na isto. Usp. *Isto*, 40-42.

²⁵ »Samo njegovanjem i izgrađivanjem zajedništva Crkva može odgovoriti sve većem individualizmu iz kojeg se rađa otuđenost i osamljenost suvremenog čovjeka, i samo na taj način može biti uvjerljiva u očima suvremenog čovjeka, kojega sablažnjavaju podijeljenosti i nesloge među onima koji se smatraju učenicima Onoga koji je molio da budu »jedno stado i jedan pastir« (Iv 10,16). Zbog toga je življenje i ostvarivanje otajstvenog jedinstva Crkve (usp. SC 26) izazov koji stoji pred svim članovima crkvene zajednice, a napose pred onima kojima su povjerene veće odgovornosti« (NSP 73).

svih aktivnih članova Crkve u smislu svijesti o važnosti njihova djelovanja za Crkvu budući da je to djelovanje shvaćano i ostvareno u kontekstu zajedništva i za to zajedništvo.²⁶

Konkretno djelovati na promicanju istinskog zajedništva Crkve znači promicati stvarno župno zajedništvo, tj. stvarno i konkretno zajedništvo pojedine župne zajednice.²⁷ Iako teritorijalna pripadnost u svijesti mnogih nema više onu snagu koju je imala prije, što nikako ne znači omalovažavanje važnosti teritorija,²⁸ potrebno je djelovati u smjeru shvaćanja vlastite župne zajednice u određenom mjestu kao istinskog ambijenta života vjere (usp. NSP 45),²⁹ a ne tek u smislu »stanice za povremeno zadovoljenje religijskih potreba« ili, točnije rečeno, »religijsko-kulturoloških potreba.«

O snažiti svijest pripadnosti konkretnoj župnoj zajednici znači osnažiti i aktivnije sudjelovanje u njezinom životu i onih vjernika koji su inače aktivni samo u kontekstu neke manje skupine ili pokreta koji djeluje u župi.³⁰ Aktivna prisutnost župi znači djelovanje za župu kao takvu, a ne tek u korist vlastite manje skupine unutar župe. Specifična karizma treba biti življena u kontekstu cijele crkvene zajednice, a ne u izoliranom kontekstu manje skupine što, s druge strane, ne znači razvodnjavanje karizme ni napuštanje ambijenta specifične skupine, nego pronalaženje pravog omjera reciprociteta unutar dviju stvarnosti u kojima župna razina ima ključnu, nosivu vrijednost za redoviti život u vjeri. U tom smislu potrebno je prihvatiti izgradnju župe u smislu istinske zajednice kao svoj vlastiti zadatak.

²⁶ Zoila L. DIAZ, *Baptism and the Baptised in the Church Leadership*, u: NATIONAL CONFERENCE OF CATHOLIC BISHOPS – SUBCOMMITTEE ON LAY MINISTRY – COMMITTEE ON THE LAITY, *Together in God's Service. Toward a Theology of Ecclesial Lay Ministry*, Washington, 2001., 55.

²⁷ Usp. HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 96.

²⁸ Denis BIJU-DUVAL, *La Chiesa presente e operante nella parrocchia*, u: PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS, *Riscoprire il vero volto della parrocchia*, Città del Vaticano, 2005., 55: »Danas se situacija mijenja. Ukorićenost na jenom teritoriju nema više snagu kao u prijašnje vrijeme: vrlo se lako seli zbog bilo kojeg oblika aktivnosti, a koji put se zbog posla mijenja i mjesto. Ovakva situacija pogodovala je relativiziranju pojma župe kao teritorija i izbijanju na vidjelo značaja župe kao zajednice. U isto vrijeme se ne smanjuje potreba ukorićenosti na jednom teritoriju. Potreba je to koja se na nov način osjeća kako u odnosu na mjesto tako i u odnosu na zajednicu. S druge strane, potrebno je ipak prebivati u određenom mjestu: mobilnost ne znači apsolutni nomadizam. »Gradovi spavaonice« doista postoje, ali ne čine ništa drugo nego još prisutnijom potrebu njihovih stanovnika za pronalaženjem mjesta gdje treba pustiti korijene.«

²⁹ Gianfranco CALABRESE, *Chiesa di Cristo, chi sei?, Riflessioni e schede di lavoro per educare i collaboratori e i laici in parrocchia al senso della Chiesa*, Milano, 2005., 9.

³⁰ Usp. HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 96.

4. Trajni zajednički rast u životu vjere

Ono što se na razini naših mjesnih Crkava pokušava na različite načine ostvariti, tj. trajno ili permanentno obrazovanje svećenika, ali i drugih sudionika u pastoralnom i katehetskom djelu, u biti izražava jednu od temeljnih karakteristika organski poimanog zajedništva Crkve. To je zajedništvo koje pridonosi trajnom odgoju u vjeri, tj. trajno usavršava one koji su njegovi dionici. Ta oznaka tiče se svih članova Crkve. Iako je jasno da to za sve neće biti moguće ostvariti na isti način i u potpuno istim oblicima, ipak temeljna istina ostaje: crkveno zajedništvo svojim dinamizmom mora pridonositi trajnom rastu u vjeri i djelovanju iz vjere. Mentalitet treba mijenjati u odnosu na to da se ponajprije probudi i potakne razmišljanje svih o potrebi takvog pogleda na zajedništvo u Crkvi, a onda uključivanje u različite dinamizme rasta vjerskog života na različitim crkvenim razinama.

No kako govor o ovoj temi ne bi ostao na apstraktnoj razini, mora se istaknuti i nekoliko bitnih oznaka ovako shvaćene uloge zajedništva. Prije svega, riječ je o odgoju i procesu sazrijevanja vjerskog života, vjerničkih stavova i ponašanja, vjerničkog mentaliteta. Stoga je pitanje odgoja ključno za vjernički život, a posebice za zauzeto i utemeljeno pastoralno djelovanje.³¹ Pitanje odgoja i rasta života vjere nužno je povezano s pitanjem poziva, najprije općeg kršćanskog poziva, a potom specifičnih dimenzija poziva prema karizmama koje vjernici primaju u Crkvi. Zato i odgoj treba uključiti u izgradnju elementa specifičnog poziva.

Jedno je od ključnih pitanja u zajedništvu Crkve, posebice s obzirom na župnu zajednicu, ono o modelu odgoja u vjeri. Potrebno je u ovom smislu reći da nije moguće ostvariti isti model i formacije obrazovanja za sve. Npr. svi ne mogu pohađati i završiti teološki fakultet. No moguće je stvoriti mrežu susreta katehetskog karaktera u župnoj zajednici koja će dinamici župne kateheze doprinosti diferenciranom osnaživanju vjerničkih stavova i ponašanja. Drama pasivnosti mnogih vjernika laika posljedica je nerazvijene i neprilagođene župne kateheze. Dovoljno je u ovom kontekstu spomenuti problem diferencirane kateheze odraslih u ambijentu u kojemu je gotovo sav katehetski potencijal u župi iscrpljen u katehezi za djecu i mlade, posebice onoj presakramentalnoj, kao da je to jedini mogući oblik kateheze. U tom je smislu potrebno razvijati mentalitet aktivnog katehetskog djelovanja i sudjelovanja u dinamici manjih župnih skupina. Različiti susreti, tribine, konferencije, duhovne obnove i slično u tom su smislu nezaobilazni modeli čiju mrežu treba trajno širiti, prilagođavati konkret-

³¹ Usp. Ivan DEVČIĆ, *Širenje obzora nade*, Rijeka, 2005., 157.

nim uvjetima i osnaživati u kvaliteti. Odgoj u vjeri u svojoj trajnosti, sustavnosti i kompletnosti mora pomoći vjernicima djelovati u sveobuhvatnosti kršćanskog života, posebice u evangelizacijsko-kulturološkom smislu.

Ovo djelovanje mora biti duhovno i egzistencijalno usmjereno. Snažna duhovna dimenzija pretpostavka je kvalitetnog pastoralnog djelovanja (usp. NSP 97). Bitan naglasak u ovom kontekstu stavljen je na zrelost i životnu vrijednost vjerničkih stavova i ozbiljnost i sveobuhvatnost vjerskog života. Zar nije upravo danas jasnije, možda više nego prije, da pastoralne poteškoće ne nastaju samo zbog pitanja modela, projekata i programa nego su u bitnome povezane s problemima crkvene, kršćanske i ljudske zrelosti u smislu vlastitog poziva za sudionništvo u djelovanju Crkve. Potrebno je dodatno poraditi na kompletnosti odgoja u vjeri, a povezano s tim treba istaknuti pitanje životne, tj. egzistencijalne usmjerenosti.³² U prvom redu ponovno je riječ o bitnoj životnoj usmjerenosti kršćanske vjere koja nužno mora biti vidljiva u konkretnom životu. Posebice to vrijedi za aktivno zalaganje u evangelizacijskom i pastoralno-kulturološkom smislu. Raskorak između crkvenog slavlja i življenja konkretne stvarnosti, velik je problem Crkve u Hrvatskoj. Nije ga moguće riješiti bez snažnog promoviranja istine vjere koja nužno uključuje i odgovore na pitanja smisla ljudskog života i kršćanske nade, kako bi življenje vjere bilo dostižno djelotvorno i zauzeto. Kriterij egzistencijalnosti s obzirom na odgoj vjere stoga je nezaobilazan.³³ U konačnici, riječ je o skladnom ostvarivanju onoga 'biti kršćaninom' u cjelokupnom životu koji je ispunjen konkretnim zahtjevima, posebice s obzirom na brojne izazove koje takav život donosi. Samo tako moguće je smanjiti nekritičnost i pasivizam vjernika u društvu kada se radi o problemima našeg vremena.

5. Projektni pastoral – zajednički zadatak

Obnoviti i unaprijediti pastoralnu praksu u aktualnom trenutku neizostavno znači trajno formirati one koji su njezini dionici za projektno pastoralno djelovanje, tj. djelovanje usmjereno ne samo prema ponavljanju općih ciljeva

³² »Uvjereni smo da čovjeka ništa toliko ne ugrožava koliko nedostatak smisla i nade, nesigurnost u pogledu temeljnih životnih istina i vrijednosti, nerazlikovanje dobra i zla, istine i laži, pravde i nepravde. A sve se to ne može afirmirati, na ispravan i potpun način, bez čvrste vjere u Boga koji je Stvoritelj, Uzdržitelj, Početak i Svrha svih stvari. Zato je vjera najdragocjeniji dar Božji čovjeku koji smo mi, službenici Krista Raspetoga i Uskrsnuloga, dužni ljudima našega vremena nuditi i poticati ih da je prihvate i žive u skladu s njom« (NSP 72).

³³ Sergio LANZA, *Itinerari per adulti*, u: *Rivista di pastorale liturgica*, 45 (2007.) 6, 16.

kršćanskog života već teološko-pastoralno utemeljenom i razrađenom ostvarivanju konkretnih pothvata kojima će djelovanje na operativnoj razini dosegnuti razinu konkretne stvarnosti. To je jedna od odrednica, prije svega, mentalnog značaja koja upravo u sferi mentaliteta mora biti utvrđena kako bi postala nositeljem konkretnog djelovanja. Osnovno je, dakle, pitanje osnaženja mentaliteta zajedničkog djelovanja u korist teološko-pastoralnih projekata i programiranja.³⁴ Samo polazeći odavde bit će moguće harmonično ostvarivati sastavnice organskog djelovanja Crkve. U našoj aktualnoj situaciji pitanje mentaliteta u korist projektности uključuje nekoliko sastavnica, a ključno je pitanje odgoja za projektni pastoral i korištenja ispravne teološko-pastoralne metodologije i kriteriologije.

Prikladna projektnost i njezini bitni elementi već su istaknuti kao jedan od ključnih preduvjeta skladnog djelovanja.³⁵ Pastoralne inicijative ne mogu biti improvizirane već trebaju biti dio projekta i programa.³⁶ Nije ovdje riječ o činjenici potpunog izostanka projektности u našoj pastoralnoj stvarnosti jer se realiziraju brojni dobri projekti. Riječ je o nedovoljno izraženoj svijesti o važnosti projektности, a posebice kada je riječ o korištenju ispravne metodologije. Koliko su u pastoralnom djelovanju značajni dobro razrađeni projekti, govori nam i stav hrvatskih biskupa koji jedan tako značajan dio djelovanja Crkve kao što je kateheza uokviruju u projektnu logiku, zapravo, u cjelinu pastoralne projektности.³⁷

5.1. Pretpostavke projektности

Projektni kapacitet, nužan za skladno ostvarivanje organskog pastorala,³⁸ mora biti utemeljen i utvrđen na nekoliko bitnih kriterija. Ovdje donosimo samo neke od ključnih, o kojima treba voditi računa prilikom govora o unaprjeđenju

³⁴ Usp. Giuseppe FACCIN, *L'animatore chi è? Alla scoperta della vocazione educativa*, Milano, 1998., 27.

³⁵ Usp. HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 104.

³⁶ Usp. Veronika RELJAC, *Zadaća Crkve prema osobama s posebnim potrebama*, u: *Riječki teološki časopis*, 13 (2005.), 1, 54.

³⁷ »Svaka biskupija mora imati 'artikulirani i koherentni katehetski projekt' za usklađivanje različitih katehetskih procesa, bilo onih koji se odnose na kršćansku inicijaciju, bilo onih koji se odnose na posebne pothvate, na mlade, na odrasle i starije osobe. Programiranje kateheze uključuje i novi cjelokupni pastoralni projekt, jer kateheza je jedan od temeljnih dijelova cjelokupnog procesa evangelizacije. Zato je nužna jasna spoznaja stanja, odnosno analiza sociokulturne i vjerske situacije, kako bi katehetski direktorij, tj. smjernice za katehetski pastoral bile primjerene određenoj situaciji, bilo kao nadahnuće za katehezu bilo kao razrađeni plan i program.« HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 104.

³⁸ Usp. Sergio LANZA, *Convertire Giona*, 216.

aktualnog mentaliteta članova Crkve. Riječ je o kriteriju pastoralne sustavnosti ili cjelovitosti (jedinstvenosti), koordiniranju djelovanja i razlikovanju.³⁹

Prvi kriterij predstavlja bazu za ostale. Radi se o potrebi cjelovitog i jedinstvenog vođenja svih pastoralnih aktivnosti, onih ključnih, kao i svih onih koje su u zadanoj situaciji realno mogući, ne izostavljajući jednu u korist bilo koje druge. Hrvatski biskupi u više navrata svraćaju pozornost upravo na potrebu sustavnog pristupa pastoralnoj stvarnosti u smislu da se svi pastoralni naponi ugrađuju u jedinstvenu i harmoničnu pastoralnu aktivnost poštujući kriterij pastoralne sustavnosti⁴⁰ te da se na taj način izbjegnju improvizacije i uvođenje pravila povremenih inicijativa kao trajnog pravila pastora (usp. NSP 29-30, 95). U tom smislu treba izbjegavati svaki površni aktivizam, kao i selekcionizam koji privilegira određene aktivnosti, a izostavlja neke druge, već prema afinitetima pojedinih pastoralnih djelatnika. Nije novost da naš pastoral u različitim svojih područjima često pati od manjka sustavnosti i prenatravanosti pravila povremenih inicijativa.⁴¹

Kriterij koordiniranog djelovanja drugi je važan čimbenik u mozaiku organskog pastora. Dok s jedne strane ističu jedinstvenost djelovanja, biskupi također ističu i potrebu njegova koordiniranog vođenja (usp. NSP 74-78).⁴² Riječ je o potrebi ne samo sustavne prisutnosti različitih pastoralnih aktivnosti već i njihova koordiniranog vođenja u smislu harmoničnog podupiranja i prožimanja jedinstvenog pastoralnog djela. Često su u praksi prisutne paralelne inicijative, čak i na istom pastoralnom području, koje se odvijaju bez odgovarajuće povezanosti i suradnje. Upravo u tom smislu koordiniranje djelovanja, posebice na biskupijskoj razini, mora biti dobro razrađeno i poštivano kako bi se izbjegla opasnost paralelizma. Samo koordiniran pastoral može biti sustavno ostvarivan u svim svojim dimenzijama i područjima.

³⁹ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Christus Dominus. Dekret o pastirskoj službi biskupa u Crkvi* (28. X. 1965.), br. 17. u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008.

⁴⁰ HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 38.

⁴¹ Usp. Josip BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, 63.

⁴² »Takva koordinacija potvrđuje i jasnije očituje jedinstvo cijele biskupije. To znači da treba promicati duh suradnje i suodgovornosti koji će nas osloboditi napasti isključivanja iz zajedničkih pothvata i stvaranja nekih paralelnih pastoralnih ustanova i planova. Doista bi nam trebalo biti strano načelo prema kojemu se prihvaća i podržava samo ono što se nekome sviđa, bez obzira što se radi o zajedničkom pothvatu pod vodstvom nadležnog biskupa; ili prema kojem se ustanove i inicijative dijele na »naše« i »njihove,« pa se jedne podržavaju, a druge zanemaruju. Svi znamo koliko je takvo iskušenje danas u našoj Crkvi prisutno. Zbog toga je potrebno trajno imati na umu jedinstvo biskupijske zajednice pod vodstvom biskupa, u koje se harmonično i koordinirano trebaju uklopiti sve službe, redovi, karizme, ustanove i inicijative. Pretpostavka je tomu, dakako, istinsko crkveno zajedništvo svećenika, redovnika i laika pod vodstvom biskupa, koji je vidljivi znak jedinstva svega naroda Božjega. A toga nema bez ispravne ekleziologije« (NSP 74).

U vezi s ovim potrebno je dodatno istaknuti značenje povezanosti temeljnih zadaća ili službi Crkve: naviještanja, slavljenja sakramenata i službe ljubavi koje izražavaju duboku narav Crkve.⁴³ Riječ je o temeljnim i konstitutivnim dimenzijama crkvenog života i poslanja koje se tiču svih razina crkvenosti. No konkretna praksa djelovanja mora biti određena u povezanosti ovih ključnih elemenata s konkretnom situacijom, tj. ostvarivanje tih dimenzija u konkretnoj situaciji odvijat će se uzimajući u obzir zahtjevnost i određenost te situacije. Pritom kriterij vjere uvijek ostaje normativ za djelovanje. Konkretna situacija donosi cijeli spektar različitih odrednica s obzirom na prilike života, na osobe i na skupine osoba pozvane sudjelovati u ostvarivanju temeljnih crkvenih dimenzija života i djelovanja. Za konkretno djelovanje a posebice pastoralno programiranje izuzetno je važno voditi računa o tome, jer u obrnutom slučaju dolazi do toga da se zanemare odrednice konkretnih okvira djelovanja i ono što je potrebno učiniti s obzirom na konkretne pothvate, tj. da se ostane na općoj razini djelovanja.⁴⁴ Iz istog razloga može doći i do težih posljedica ukoliko se bitne dimenzije crkvenog djelovanja ne uspije na odgovarajući način povezati s konkretnom situacijom i oživotvoriti ih u njihovoj konkretnosti. Neke od tih posljedica su odvajanje sakramentalnog slavlja od svakodnevnog života i cjelokupnog njegova konteksta, pokušaj potpunog praktičnog, ali i teoretskog odvajanja vjeronauka od ambijenta župne zajednice i sl. Kako bi se izbjegle ovakve i slične opasnosti, potrebno je učiniti korak prema pozitivnoj promjeni.

6. Aktivna duhovnost – izvor plodonosnog apostolata

Jedan je od elemenata unaprjeđenja cjelokupnog pastoralnog djelovanja Crkve, a posebice apostolata vjernika laika, obnovljeno vrjednovanje duhovnosti kao izvorišta kršćanskog življenja i djelovanja. Nije riječ o naglašavanju nečega dobro poznatog bez čega nije moguće govoriti o djelovanju Crkve kao zajednice prožete Duhom Svetim koji je u njoj prvi djelatelj. Može se govoriti o tome koliko je, na koji način, u kojoj formi i o kakvoj kakvoći duhovnog života riječ kod pojedinaca i skupina, no logično je i nezaobilazno podrazumijevati duhovnu dimenziju kao

⁴³ Usp. BENEDIKT XVI., *Deus caritas est – Bog je ljubav. Enciklika biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o kršćanskoj ljubavi* (25. XII. 2005.), Zagreb, 2006., br. 25.

⁴⁴ Tako se može dogoditi da se rade dobro razrađeni programi za npr. karitativno ili misijsko djelovanje, a da se pritom ne pazi dovoljno na odrednice pojedinih segmenata pastoralna u njegovoj različitosti s obzirom na njegova dodatna razlikovanja, tj. da se ne vodi dovoljno računa o specifičnosti djelovanja, npr. pastoralna braka i obitelji, mladih i sl., unutar kojih se također treba ostvarivati karitativno i misijsko djelovanje, ali unutar kojih se istodobno moraju poštivati i specifični oblici i načini djelovanja karakteristični za njih.

onu koja je u bazi djelovanja članova Crkve, tj. pastora Crkve. Bogatstvo zdrave crkvene duhovnosti bogatstvo je pastora, a s druge strane problemi duhovnosti produciraju probleme pastora. Riječ je o dimenziji od koje polazi i kojoj se vraća isto djelovanje koje je zapravo nošeno njome. Riječ je o življenju dubokih duhovnih dinamizama ekleziologije zajedništva, tj. življenja vlastitog duhovnog i ukupnog vjerskog života prema odrednicama te ekleziologije, što često nije slučaj u našoj Crkvi.⁴⁵ Zato je upravo zrelost i sveobuhvatni crkveni karakter duhovnog života jedan od preduvjeta organskog pastoralnog djelovanja.⁴⁶

Ovdje ističemo neke opasnosti i za duhovnost i za pastoral. Jedna od njih, koja prijete ispravnom shvaćanju i življenju duhovne dimenzije života, je individualiziranje i često pasivističko shvaćanje pastora i apostolata i življenja duhovnosti koje može postati preprekom istinskom crkvenom djelovanju. Ovaj problema nije generalan i posebice ne vrijedi za djelovanje tolikih pojedinaca i skupina koji istinski ugrađuju vlastite živote i vlastiti trud u dobro Crkve, naročito u dobro svojih župnih zajednica. Riječ je jednostavno o opasnosti koja se uvlači u određene crkvene ambijente i u pojedine krugove i koja može ugroziti apostolsku djelatnost i zauzetost i u intenzitetu i na različitim razinama. Stoga ova dimenzija nužno mora postati dijelom složenog procesa promjene vjerničkog mentaliteta.

6.1. *Pasivizam i individualizam*

O čemu se konkretno radi, može zornije pokazati nekoliko primjera. Pasivistički, individualizirajući i kvijetistički stilovi i načini življenja duhovnosti uočljivi su kod vjernika i skupina vjernika sklonih zatvaranju u svoj 'mali svijet' života vjere, svjedočenja vjere isključivo ili uglavnom samo u crkvenim ambijentima i prostorima bez značajnije ili s vrlo malom apostolskom zauzetošću u vlastitom socijalno-kulturalnom ambijentu. Radi se o bijegu od svijeta prema ambijentu vlastite manje zajednice, pokreta u Crkvi i sl. Dovoljno je promotriti malo dublje našu društvenu stvarnost i moći će se, vezano za mnogo pitanja i u mnogo prigoda, sa žalošću ustvrditi potpuna ili djelomična šutnja velikog dijela onih koji za sebe tvrde da jesu vjernici i da prakticiraju (barem u određenoj mjeri) svoju vjeru. Krajnje teška situacija u ovom smislu može nastati ukoliko cijela župa, ili barem dobar dio jedne župe postane zajednicom koja nastoji ostvariti samo neke ključne elemente crkvenog života, npr. samo zajedništvo, slavljenje sakramenata i slušanje Riječi, dok misionarski element, s ovima bitno i nera-

⁴⁵ Usp. HBK, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, br. 5.

⁴⁶ Usp. *Isto*, br. 82.

skidivo povezan, ostaje zapostavljen. Problemi postaju teži ukoliko se ovakvi stavovi i stilovi življenja vjere povežu s onim elitističkim pri čemu dolazi do apsolutiziranja vlastitog modela duhovnog života i apostolata ili onog pokreta ili zajednice kojoj se pripada, do pokušaja isključujućeg nametanja vlastitog stila i načina duhovnosti i apostolata svima drugima (posebice unutar župne zajednice koja nikako ne može biti ustrojena prema modelu jedne manje zajednice ili pokreta). Čini se da su u određenim zajednicama i crkvenim krugovima ovakve pojave postale pravi problem koji koči plodonosno djelovanje posebice na razini župne zajednice kao cjeline. Naličje individualizma određeni je oblik 'klerikalizacije' duhovnosti vjernika laika koja treba imati svoje vlastite oblike s obzirom na životnu situaciju laika koja je drukčija od kleričke ili redovničke. Potrebne su specifične forme duhovnosti za vjernike laike (usp. AA 4.). Nasuprot tomu, događa se više puta pokušaj preslikavanja kleričke duhovnosti. Jednostavno rečeno, često se događa štetna 'klerikalizacija' laikata, a s druge strane i 'laicizacija' klera, što je vidljivo i u pristupu duhovnosti kao i životu općenito. Upravo je to opasnost koju valja izbjegavati i veću pozornost posvetiti promjeni na području formiranja mentaliteta kako bi svi članovi Crkve u vlastitom staležu i pozivu mogli skladno djelovati na njezinu izgrađivanju.

6.2. Aktivna duhovnost u svakodnevicu

Kršćanska je duhovnost po naravi aktivna, tj. usmjerena na život, na življenje u konkretnim prilikama u kojima osoba ili zajednica živi. Nije zamisliva kršćanska duhovnost koja ne bi bila aktivno usmjerena na življenje konkretne svakodnevce. Duhovna dimenzija prožima cijeli život vjernika i nije ju moguće ograničiti samo na određene trenutke ili vezati samo uz pojedina mjesta. Ona na poseban način živi polazeći od slavlja Crkve, posebice onih sakramentalnih, ali se ne ograničava isključivo na ta slavlja već se upravo s tih izvora usmjerava prema konkretnom životu koji krunu duhovnih nastojanja ponovno pronalazi u sakramentalnim slavljinama. Budući da je praksa bitan i neodvojiv element života u vjeri, tako je i sav duhovni rast kršćanina usmjeren na mijenjanje, na unaprjeđenje praktične dimenzije života, odnosno, na odgovorno i zauzeto kršćansko življenje svakodnevce. Stoga je itekako bitno istaknuti važnost ispravnog shvaćanja i življenja kršćanske duhovnosti. Unutar teološko-duhovnih, teološko-pastoralnih i katehetskih programa formacije i educiranja vjernika potrebno je neprestano isticati upravo tu dimenziju te usmjeravati u tom cilju. Ukoliko se na tom području ispravno shvati i prikladno djeluje u smislu autentičnog života vjere u svim njezinim segmentima, onda će i pasto-

ralno djelovanje biti plodonosno i uspješno. Svim je vjernicima zadaća živjeti i djelovati u smislu što skladnijeg duhovnog rasta, a time i što plodonosnijeg konkretnog evanđeoskog djelovanja.

7. Dijalog i aktivno kršćansko sudjelovanje u dimenziji kulture

Već se dugo vremena govori o rascjepu između vjere i kulture. I danas se u hrvatskom društvu osjeća izuzetno velika potreba harmoniziranja dimenzije osobnog, obiteljskog i župnog vjerničkog života te dimenzije svjedočenja u društvu i pridonosa ispravnom formiranju kulturalnog tkiva društva. Tako je dimenzija kulture za pastoral jedna od najvažnijih, ali i najproblematičnijih, posebice za djelovanje vjernika laika. Više puta stječe se dojam pretežite usmjerenosti i vjerničke zauzetosti mnogih vjernika laika *ad intra*, pa i onih najzauzetijih, dok široko područje društveno-kulturalnog života biva zaobiđeno. Stoga je pastoralno djelovanje usmjereno u tom pravcu jedan od prioriteta aktualnog trenutka. Zato je i svijest o važnosti djelovanja vjernika u formiranju kulture društva doista jedna od najvažnijih odrednica promjene mentaliteta.

Kultura je ona dimenzija ljudskog života preko koje se čovjek ostvaruje kao čovjek u različitim segmentima osobnog života i života u zajednici.⁴⁷ Pod terminom »kultura« podrazumijeva se »raspoznavajući znak jednog društva, jedne društvene skupine, jedne ljudske zajednice«, te bi stoga kultura bila »tipičan mentalitet koji svaki pojedinac usvaja identificirajući se s jednim kolektivitetom; ljudsko naslijeđe prenošeno s generacije na generaciju.«⁴⁸ Kultura i mentalitet bitno su povezani i nalaze se u odnosu međusobne uvjetovanosti. Tim više potrebno je istaknuti značenje promjene mentaliteta kako bi došlo do što uspješnijeg kršćanskog dijaloga sa sugovornicima na suvremenom areopagu društva te autentičnog doprinosa formiranju dobrih i ispravnih kulturalnih odrednica. Pritom se ne zanemaruje doprinos svih članova Crkve formiranju i promicanju autentičnih kulturalnih odrednica unutar samog crkvenog zajedništva.

Kako bi se ovi zadatci mogli ostvarivati na prikladan način, potrebno je pastoralno programiranje usmjeriti u jednom specifičnom smjeru, tj. u smislu stvaranja 'kulturalnog projekta',⁴⁹ pastoralnog pothvata specifične kulturalne

⁴⁷ Usp. DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7. XII. 1965.), br. 53, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

⁴⁸ Herve CARRIER, *Cultura*, u: *Dizionario della cultura. Per l'analisi culturale e l'inculturazione*, Città del Vaticano, 1997., 121-122.

⁴⁹ Više o navedenoj tematici vidi u: Sergio LANZA, *Convertire Giona*, 31-100.

usmjerenosti. Riječ je o višeobličnim pothvatima cijele crkvene zajednice, a posebice vjernika laika koji različitim dinamizmima i elementima omogućuju skladan i aktualan evangelizacijski doprinos Crkve društvu u cjelini. Na razini župne zajednice to podrazumijeva redimenzioniranje mnogih pastoralnih pothvata, često zatvorenih u strogo župne okvire te njihovo bitno usmjerenje u kulturalnom smislu. Kako bi to bilo moguće, potreban je stalan i višeobličan zajednički napor svih vjernika kako bi njihov doprinos mogao biti konstruktivno ostvaren u dimenziji kulture. Baš se tu najbolje vidi nužno korektivni i duboko konstruktivni doprinos autentičnog mentaliteta vjernika tipičnom mentalitetu društva što je, na kraju krajeva, i jedan od preduvjeta plodonosnog evangelizacijskog djelovanja.⁵⁰ A djelovati preko pastoralnih projekata kulturalno usmjerenih upravo to ima za cilj.

Zaključak

Mentalitet članova Crkve utječe na njihovo konkretno djelovanje. On je jedna od prvih karika na čijoj je kvaliteti potrebno djelovati kako bi se to isto djelovanje unaprijedilo. Potrebno je u mentalitet ugrađivati istinske crkvene stavove i stilove razmišljanja i djelovanja. To se, prije svega, odnosi na različite načine odgojno-katehetskog djelovanja, ali i cjelokupnog pastoralnog djelovanja. Neki od elemenata koji posebice danas moraju biti produbljeni kako bi se pozitivno promijenio mentalitet tiču se samih osnovnih postavki pastoralnog djelovanja Crkve, a oni specifični nužno iz njih proizlaze. Prvi je element svakako uočavanje značenja i važnosti organskog karaktera crkvenog djelovanja. Temeljna načela koja u organskom crkvenom zajedništvu trebaju biti poštivana jesu suodgovornost i suradnja. Suodgovornost nužno podrazumijeva brigu svih za izgradnju crkvenog zajedništva, a suradnja je specifičan oblik odgovornosti ostvaren određenim od Crkve odobrenim i prepoznatim službama i zaduženjima. Među nezaobilaznim elementima promjene mentalitet treba istaknuti promicanje vrijednosti crkvenog zajedništva kao takvog kao i svih djelatnosti koje iz njega proizlaze. Jedna je od njegovih bitnih sastavnica osnaženje potpune, životne i zauzete pripadnosti Crkvi, a na konkretnoj razini pripadnosti vlastitoj župnoj zajednici. Konkretno djelovanje, nadalje, mora biti ostvarivano

⁵⁰ »Nijedan pastoralni napor neće biti uspješan ako se u raširenom mentalitetu (u kulturi našeg naroda) ne uspije ponovno uspostaviti onaj ukupni uporišni okvir unutar kojega riječ vjere može uspješno zazvoniti. U aktualnoj situaciji, u kojoj ta riječ biva marginalizirana kao beznačajna, to se ne događa neposredno samo od sebe. Potrebno je uporno raditi.« Isto, 170.

preko teološko-pastoralno utemeljenih projekata. U svemu pokretačka snaga treba biti ispravno shvaćena kršćanska duhovnost koja je uvijek aktivna i koja teži praktično pridonijeti crkvenom poslanju. Kao konačan plod promjene mentaliteta za obnovljeno pastoralno djelovanje uočava se potreba stvaranja i ostvarivanja takvih pastoralnih projekata koji su kulturalno usmjereni.

Summary

CHANGES IN MENTALITY TOWARDS RENEWED PASTORAL ACTIVITIES VITAL PRECONDITIONS FOR SYSTEMATIC AND WHOLE CHURCH PRACTISE

Nikola VRANJEŠ

Theology in Rijeka – Dislocated Studies of Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Tizianova 15, HR – 51 000 Rijeka
nikola_vranjes2004@yahoo.com

The question of mentality that is prevalent in the Church in Croatia and its influence on pastoral activities is today one of the key issues of which many are expected to be resolved in pastoral activities; Numerous Episcopal interventions and thoughts of theologians and the wider ecclesiastic public have in the past been directed towards positive changes, or at least positive advances towards changing the mentality of members of the Church with the aim of a new wave in pastoral activities. This has become one of the key theological-pastoral questions which require a systematic and differential methodical approach to its solution at various Church levels. Nevertheless, some theological-pastoral questions and some theological-pastoral and catechetical elements are particularly significant and obvious. The author of this article analyses some of the main theological-pastoral questions related to changing mentality for a new wave in realising the mission of the Church. The fundamental themes covered related to: organic activities by all members of the Church, significant features and indicators of openness of the parish community, permanent learning growth in the faith, promoting sincere Church togetherness and co-responsibility and co-operation, pastoral projects and questions of active spirituality.

Key words: mentality, services, duties, charisma, pastoral, learning in the faith, priest, faithful lay person.